

Držimo se trdno svojih postavnih pravic!

Najviše upravno sodišče je razsodilo v korist Marskim učiteljem v naslednjem slučaju: Nadučitelj M. Konrad na ljudski šoli v Trebiči služi uže od 14. junija 1849. l. za ljudskega učitelja na Marskem. Deželna šolska postava za Marsko v 24. dan januvárja 1870. l. in sicer v §. §. 31. in 91. določi, da ima vsak učitelj pravico do šest kvinkvenij, da pa ta pravica neha po vzprijeti šesti kvinkveniji, tedaj po svršenem 30. službenem letu, in da tisti učitelji, ki so v času, ko se je ta postava razglasila, služili uže 15 let, imajo dobiti za ta čas le jedno kvinkvenijo. (*Kranjska deželna šolska postava dne 29. aprila l. 1873. govori o tem v §. 30. in 87.*) Učitelj Konrad je dobil s 1. oktobrom 1870. l. prvo kvinkvenijo in s 1. oktobrom 1875. l. drugo. Ko je tedaj prosil 1. okt. 1880. l. za tretjo kvinkvenijo, zavrgli so njegovo prošnjo iz tega vzroka, da je uže 1. okt. 1880. l. služil vsega vkup 30 let, in ta pravica ugasne s tridesetimi službenimi leti. Tudi poučno ministerstvo je v drugi stopnji tako razsodilo. Konrad se je pritožil po dr. Bunclnu pri upravnem sodišči, kjer je poglobitno to poudarjal: Po §. §. 31. in 91. ima vsak učitelj pravico do šest doklad, ako zadostí postavnimi pogoji, in ta pravica je tudi za tiste učitelje, ki so služili 15 let do časa, ko je bila razglašena ta postava, ki imajo dobiti daljne doklade notri do šeste. Pod to besedo „daljne“ razumeva pa postava doklade notri do šeste, in ne more biti doklada utesnjena na 30. službeno leto za učitelje, ki so uže poprej služili. Za učitelje, ki so služili ob času, ko je postava dobila veljavo, veljá le to utesnenje, da so jim vsa leta, ki se prej štejejo, le za jedno kvinkvenijo; druge izjeme ni bilo, tedaj imajo tudi le ti pravico do vseh šestih kvinkvenij, ako služijo toliko časa in če sicer postavi zadosté. Ministerstvo dela tedaj razloček med unimi starejšimi učitelji, in ne meri vsem z jednako mero, kar postava ni hotela. Zastopovalec ministerstva je med drugim tudi navédel to, da je tudi deželni odbor na Marskem bil jedne misli z ministerstvom, katero ni moglo preslišati glasú dežele, ki ima tukaj plačevati. Ali upravno sodišče, predsednik mu je grof Belcredi, je ovrglo to razsodbo ministerstva, in je dr. Buncl-u prav dálo.

Učitelji, dobro si zapišimo to važno razsodbo slavnega najvišjega upravnega sodišča, in držimo se trdno svojih postavnih pravic, kadar koli nam jih hoče kdo kratiti!

Novice

pa

Dr. Janez Bleiweis.

III. 1845. S čestitko, naj bi le vesele novice v novem letu oznanovale Novice, pričele so svoj tretji tečaj. Prvim listom vsakega meseca je Bleiweis na čelo vpi-soval napise Vodnikove iz njegove Pratique l. 1796.

Veči spisi njegovi so na pr.: „Kako na tirolskih planinah prisadno vime pri kravah (ovčič ali sajovic na vimenu) ozdravljajo. — Za kmetijstvo visoko zasluženi možje. J. Haulik, škof v Zagrebu. — Kaj je storiti, kadar človeka strupena kača piči. V južnoslavijanskih deželah sploh znano zdravilo zoper vgriz strupenih kač. — Kaj je živini po leti nar bolj potreba. — Občinski zbor društva krajnskiga muzeuma. Spomin na Blejsko jezero. — Metljaji na jetrih. — Mačji rep, kej dobra klaja za živino. — Očiten dokazik, kako koristno je deteljo gipsati. — Razdelitev velike občinske pašnje na Dobravah in pa nov pripomoček, šole po deželi napraviti. — Društva zoper terpinčenje žival. — Živino pozimi bolezní obvarovati“. —

V manjših opominja na pr. pristopiti k pogorelski družbi ali bratovšaji sv. Florijana, govori o pinji Ferlanovi in o drugih, o doneskih za šolski zaklad po ženinih in nevestah, ljubim kolovratarjem v Žiréh o kolovratih českih, o smerti vsled pomanjkanja jedače in pijače pri ljudeh in živalih, o družbah treznosti in zmernosti, o družbi zoper terpinčenje žival v Monakovem in v Gorici, o šolah in šolskih bukvah, o napisu na spominku Kopitarjevem; naznanja povésti iz zvananjih časopisov, nove knjige, razne kmetijske in rokodelske reči itd.

Kako naj se lika slovenščina in množi naše slovstvo, izpovedal se je na „Pozdravec vsem Slovincem“ iz Štajerja (Čujemo, da se naših Štajerskih spisavcov pisanje Vam Krajncem nič prav ne ljubi, ker ni tako, kakor vi govorite, ino to rad dodám, vsej tuđe Vaši Krajnski spisovi nam Štajercom neso célo po volji . . .) dr. Bleiweis v naslednji opombi: „Z veseljem zamoremo častitiga gosp. pisatelja zagotoviti, de Krajnci dobre bukve in spiske vsakiga slovenskiga narečja prav radi berejo, de jim je rajniki Krempl dragi pisavec bil, in de se ne spotikvajo nad tem, ali je kaka dobra reč v enim ali drugim jeziku pisana. Porok tega so nam Novice, ki spiske v raznih narečjih dajajo in zoper ktere se še nikoli nobeden bravec pritožil ni. Bolj pa, ko se bomo z pisanjem med seboj znanili, bolj se bomo različnih narečij navadali. Le peró v roke dragi prijatli! in pisajte v maternim jeziku prav velko koristnih reči za svoje rojake in hvaležni vam bodo oni in njih vnuki. Dokler bomo pa premišljevali, kakó de bi mogli pisati, bomo zmiraj zadej ostajali. Ta je ravno žalostna na Slovenskim, de imamo tolikanj pismoukov, pa le malo pisavcov, ki bi pisali koristne reči razniga zapopadka, kterih nam tako zlo pomanjkuje. Kaj ima domovina od tega, če si se v šoli slovenskiga pismenstva naučil, če je pa tvoja pismenost le jalova vednost? le prazen meh brez moke? Taki prazni pismouki so — kakor smo se že prepričali — še le domovini v veliko škodo zató, ker drugim, ki niso tako, kakor oni, pismenstva izučeni, veselje pisanja kalijo, ker vse spiske očitajo, ki po njih glavi niso. De bi jih muri popil, take sovražnike lastne domačije! Še dan današenj velja, kar je slavni Vodnik v letu 1799 govoril, rekoč: »Kadar koli kake krajnske bukve na dan pridejo, ima sledni kaj čez jezik godernati, enimu je preveč po hrovaško, drugimu preveč po nemško in tako naprej; jez pravim: mi moramo krajnske slovenske besede poiskati sém ter tje po deželi raztresene in na to vižo skup nabrati čisto slovensino«. — Dobrih slovenskih gramatik nam ne manjka, ki nas učijo, kakó imamo pisati. Dokler pa ne bomo od raznih reči pisali in veliko veliko pisali, nam bo zmiraj slovenskih besed manjkalo in to pomanjkanje je nar večí zadržek slovenskiga slovstva. Upamo pa, de se bodo verli domorodci zmiraj bolj pisanja poprijeli v prid in čast svoje domovine! V Novicah jim je pot odperla, od raznih reči pisati: kdor nam kaj koristniga v natis pošlje, naj bo prosti kmet in rokodelec ali pa žlahten gospod, z veseljem bodemo vse sprijeli, ne gledavši na pisavca, ampak na to, kar je pisal«. — O novem pravopisu kaže vrednik: „Mi nobeniga k pisanju v novim pravopisu ne silimo in dajemo vsak spisek v Novice takó, kakor ga prejmemo“. — Persiljena opomba str. 32 pravi: „Ker smo se že večkrat prepričali, de nekteri še ne vedó, kaj de je namen kmetijskih in rokodelskih Novic, jih hočemo tega prijazno podučiti, kar pa z tem nar gotovši doseči mislimo, če jim prvi oglas c. k. kmetijske družbe pred oči postavimo, kteriga je ona po prijetim c. k. vikšim dovoljenju iz Dunaja, v nemškem jeziku med občinstvo dala . . . Prosimo, naj ta oglas posebno tisti dobro in na tanjko preberejo, ki do zdej še niso vedili, de morejo spiski naših Novic razniga zapopadka itd. biti“. — V opombi str. 36 prosi vredništvo, naj vsak razodene mu svoje pravo imé, in naj nihče ne zameri, če njegovega sostavka ni dalo še v natis, „ker se zmiraj po redu ravnamo, v kterim sostavke dobivamo. Več pa, ko ima vredništvo zalóge,

bolje je. Z serčno radostjo moremo reči, de se je med Slovenci v ti reči novo, veselo življenje zbudilo. — „Le iz tega namena damo pričijoči sostavek (Ne korun ampak krompir) v natis, de nas g. pisatelj ne bo enostranosti dolžil. Prijazno razjasnjenje je prav, strastno prepiranje nam je pa grozno zoperno, zatorej se ga vedno ogibamo in prepira željne spiske na vso moč zatiramo... Kaj pa je prāv? Tega ni v stanu vsak presoditi, sicer bi kolobocija prava slovenšina bila. Vsak pameten Slovenec mora sam želeti, de se v bukvah saj čista slovenšina perhrani — te besede rajnciga gosp. škofa Ravnikarja so bile in bodo vodilo vredništva Novic“. —

Posebej o pesništvu pa se je izpovedal dr. Bleiweis l. 44 v spisku: Na eni strani smešna, na drugi resnična, ki se glasí kakole: „Nekiga kmeta je sinek prašal: „Oče! povejte mi vunder enkrat, kaj neki so vērzi, v kterih pevci svoje pesmi pišejo; celo leto si že glavo ubijam, pa ne morem nikakor praviga zvediti“. Oče, ki tega sam ni vedil, mu odgovorí: „Vērzi so verstice, ki zaporedama sledijo, na popirji nikoli od eniga kraja do družiga ne sežejo, in večidel na sredi na naglama prenehajo; dostikrat je clo ena versta veliko krajši od druge, če je pevcu nategama besedí zmanjkalo“. — Pri marsikterim pevcu zares vērzi niso nič družiga, kot gole verstice in dostikrat je ena krajši od druge samo zató, ker so mu besede pošlje; od praviga pevskiga duha ni duha ne sluha. Pevec (pesmenik) mora rojen biti, pravi star pregovor; današnji dan pa že vsak pesme dela, in se ubija, de mu pot po čelu stojí. — Iz starih pripovedk je znano, de je nekdej krilati konj na svetu bil, ki so ga Pegaza imenovali, in kteriga so le pesmeniki jezdarili. Od tistih časov še dan današnji Pegaza jezdariti toliko pomeni, kakor pesmi zlagati. Imenitni Pegaz pa je le prave pesmenike nosil, vse druge derhali ni na sebi terpel, ter jo je na tla potlačil. Tacih pevčkov, ktere Pegaz jezdari, namesto de bi oni Pegaza jezdarili, (sie reiten nicht, sie werden nur geritten), tacih pevčkov je dan današnji cela truma. Ni bolj zoperniga na svetu, ko slaba pesem — naj tedaj opustí péti, kterimu pesem ni dana! Sej je tudi ravno tako lepó in častno brez verstic kaj dobriga pisati: vsi ne moremo prepevati, pa tudi treba ni! Naj nam pravi pesmeniki prepevajo in s svojimi pesmami serca razveseljujejo: radi jih bomo poslušali. Vsak drugi pa, ki ni zató rojen, nej pesništvu slavó da, de ne bodo od njega rekli: „Ta tudi vprega Pegaza v galejo“.

IV. 1846. „Novo leto se je za Novice prav veselo začelo, nobeno leto ni toliko deležnikov vnovič pristopilo, kakor letos“ — tako se ponaša vredništvo v četrtem tečaju, in pohvalivši pisatelje za mnogotere dopise koj v začetku pravi: „Če nam bodo dragi prijatli iz raznih krajev slovenskih deželá poredama za Novice kaj pošljali, bodo one imé slovenskiga časopisa čedalje bolj zaslužile in od dne do dne svoj namen bolj spolnovale: podučenje v kmetijstvu in rokodelstvu, omikanje slovenskiga jezika in naroda“.

V ta namen je spisal Bleiweis sam na pr.: „Döbler, sloveči umetalnik. Gotovi pomočki zoper rosénje v posteljo pri otrocih na prošnjo nekiga učitelja. — Svarilo kmetam, ki tobak pijejo. Opomin, kdaj korun saditi. Čuden, pa poterjen pomoček, de svinja mlade prasce sesati pustí. — Kmetovavci na noge — nad gosence in kebre! Živinsko zdravništvo. Stavljenje koz ali osepenc je velika dobrota. — Vbod vampa, kadar živino napenja. Od poletne konjske bolezni, ki se imenuje norost ali tišavka. Korun je začel na Kranjskim po več krajih gnjiti. Kervomočnost ali kervoscanje. — Popis perve sadne razstave v Ljubljani. Alojzjeviše. Tomaž Jugovic, mizar v Stari Loki na Gorenskim. — Dober svet gospodarjem in gospodinjam zavoljo klobas. Baron Klesheim pesnik. Mehkimu lesu ličnost likaniga terdiga dati. Ali se smejo ptuji rokodelci viši ceniti, kakor domači?“ —

V manjših spisih in oznanilih kaže nam na pr.: „Slovenca (Ravnikarja) tudi Francozje časté; o Pircu misijonarju in njegovim pisanji: de bi imele Novice v rokah vsaciga dobriega Slovenca biti. Pelin vsacimu kašlju nikakor ne služi in samolastno ozdravljanje je nevarna reč. S serčnim veseljem pozdravimo Drobtince — naših Novic ljubo sestrico. Gospodarjem in gospodinjam, naj nikar ne pripustijo navadniga neumniga ribanja, ki je od ene strani nepotrebno in le lenobi dékel služi, od druge strani pa hišam silno škodljivo. Lena dekla misli, de naj ji voda in povodinj stori, kar sama z žaganjem in ribanjem noče storiti. — O slabim zraku v majhnih kočah z veliko družino. Podobar, kateri se ne uč, ostane mojsterskaza. Kje si slovenski umétnik, de izdeluješ iz lepiga kamna ali pripravniga lesa z umetalnim dletam Andreje in Herbarte Turjaške, Valvazorje, Dolinarje, Vodnike, Kopitarje in sto družih? — Od koruna in njegove gajlobe; od napredovanja v rokodelstvu. Eden družiga mora bezati (čevljar čevljarja, pek peka itd.), potlej gre vsaka reč naprej. — Prošnja do rodoljubov za slovenske imena krajev po Koroškim in Štajarskim. — O novim pravopisu, o Novicah in njih orlu, o dokladah, de le kar v Novicah in od vredništva na svitlo danih dokladah stoji, za to daja vredništvo odgovor itd.“ —

Knjižica 3. pa, ktero je spisal dr. J. Bleiweis posebej, je „Miloserčnost do žival“, na svitlo dala c. k. kmetijska družba, v polah deležnikom Novic l. 1846 brez vsiga plačila. O bukvicah teh govori str. 56 in str. 80, da jih je le 100 iztisov odveč in se dobivajo á 10 kr. pri Blazniku: „Od vsih strani slišimo veliko hvalo teh bukvic. Bog daj, de bi jih vsak otrok, pa tudi odrašeni ljudje po Slovenskim práv pridno brali in si tû dane poduke globoko v serce vtisnili!“

Z novim pravopisom je pričel dr. Bleiweis četrti tečaj, češ, s tem stopimo v kolo z drugimi Slovani, da oni naše, mi pa njih bukve lahko beremo: „Zdej ta, zdej uni pravopis, Novicam ličnost jemlje in bravec moti. Rodoljubni Slovenci niso svojeglavni, ampak si v občekoristnih rečeh radi roke podajo. Z radostjo in ponosam zamoremo reči, de so vsi slavni slovenski pisatelji tudi pisatelji Novic, in de nar bolj sloveči med njimi so jeli sploh pisati v občnim (Gajevim) pravopisu“. — „Res! poslednji čas je bil de so Novice na dan prišle, sicer bi nam bili mestniki in pa tisti kmetje, ki se veliko ž njimi pečajo, vso slovenšino pokazili. Novice, ktere se krog in krog zmorej bolj razširjujejo, so sedež živa bramba zoper to pačenje in mešanje slovenskiga jezika itd“. — „Če na koncu leta sami sebe vprašamo, ali smo skozi leto častitljivim deležnikom storjene obljube spolnili, zamoremo z dobro vestjo reči, de smo se dan na dan in na vso moč prizadevali, de bi Novice svoj namen dosegle. — Rekli bi, zvesto de smo namembo dosegle tečaja, — Tode služabnici molk, sodba spodobi se Vam! — Zahvalivši se za skazano podporo ter priporočivši za v prihodnje pisateljem, obljubivši v naslednjem tečaju prilogo „Kemijo Vertovčevo“ pa lično podobo Pija IX. v l. 48, poslavlja se vredništvo v l. 52, češ, kakor nove naročila kažejo, bode število prejemnikov Novic prihodnje leto še večé. „Vidi se, de se je zopet nova ljubezin do miliga materniga jezika vžgala. Veseliga serca tedaj vzamemo slovó od dragih bravcov z besedami Vodnikovimi: Veselo se kaže nov letašnji dan, — Nam serce ne laže ne letas ne lan“. —

Kaka je bila tedaj Bleiweisova slovenščina, naj pričuje njegovih v l. 41 danih Dvanajst (še sedaj) zlatih svetov hišnim gospodarjam: 1. „Hočeš dobro živino imeti, pridno ji streži: kar si ji storil, ti bo obilno povernila, in ne ona od tebe, ampak le ti od nje boš dobiček imel. Živina je kmetovavca nar veči bogastvo. 2. Kdor svojo njivo zanemari, nje vrednost na pol zmanjša. 3. Ljubiš svoje otroke, pridno obdeluj svoje polje. 4. Pri ženitvi glej pred vsim na dobro gospodinjo; s

tako boš vesel živel, tvoje premoženje bo rastlo od dne do dne, in imel boš kaj svojim otročičem zapustiti. 5. Ne pripusti svoji družini nikdar se po semnjih klatiti, če nimajo kakšnega posebnega opravila. Take shodiša so učiliša slabiga zaderžanja. 6. Če nisi vedno doma, ali na svojim polji, bo jelo pešati tvoje premoženje. Če se gospodar potika po nepotrebnih potih, je prižgal svečo na obeh koncih. 7. Pervi prihranjeni goldinar je kvas za sto družih. Ne véš, ali si boš zamogel vselej kaj prislužiti; to pa, kar si si prihranil, je gotovo. Blagó gré gori po niti, doli po vervi. 8. Nikdar ne terpi, de bi se v tvoji hiši kaj pogubilo, kar bi vtegnilo dobro bití za te in za družino, ali za živino in polje. Ena pest slame da dve pestí gnojá, ki zopet eno pest žita daste. 9. Glej, de se v tvoji hiši vse v lepim redi zgodí, in vse na svojim mesti stoji. Odkladki so odpadki. Dobro orodje, lahko delo. Na soncu in dežji v nemar pušeno orodje gré pod zlo, in sicer trikrat prej, kakor od dela. 10. Kadar hlapci orjejo, glej kakó delo opravljajo; skerbi za gnoj in polje dobro gnóji: gnoj je življenje njiv. Kdor ne gnoji, kar je treba, je tat svoje mošnje. Pri žetvi imej štiri oči: po nemarnosti se v enim dnevu lahko več pogubi, kakor v enim tednu pridobi. 11. Svoje otročiče izredi dobre kristjane in od mladih nog jih uči pridniga gospodarstva. Daj vsacimu kakih pet sadnih drevesc v skerb in postavi jih za varhe, tode ne za pastirje svoje živine, de se mladih letih miloserčnosti do žival vadijo. 12. Rad móli. Cela družina naj moli s teboj vsaki večér sveti roženkranc — in Bog ti bo blagoslovil tvoje gospodarstvo“.

Učne slike in zgodovine.

(Piše **Tone Brezovnik**.)

Ko sem l. 1880. v „Popotniku“ *) začel priobčevati „učne slike iz zgodovine“ za srednjo stopnjo, izrazil sem željo, da bi nam zbirko zgodovinskih slik za višjo stopnjo ljudskih šol spisal kak sposobnejši slovenski učitelj. Občna pohvala mojih zgodovinskih slik pa, ki mi je došla iz prijateljskih in „neprijateljskih (!)“ mi krogov, kakor tudi od mojih predpostavljenih, dala mi je pogum, da sem sam prevzel nalogo, podajati take slike č. g. g. čitateljem „Tovariševim“ v dobrohotno razsodbo, v prijazno porabo.

Pričuje te slike **) nikakor niso postale po teoretični poti pri „zeleni mizi“, ampak izišle so vse iz praktičnega življenja, kajti kar v šoli poučujem, to podajam tù. Vem, da se mi bo reklo, da so nekatere slike preobširne za naše šole. A temu si, dragi tovariš, lahko odpomoreš. Izpusti samo, kar se Ti odveč zdi, in slike bodo morda tudi za Tvojo šolo. Noben še tako popolno sestavljen učilni poskus pa ni za vsacega, kajti „kolikor glav, toliko mislij“ in „kolikor oseb, toliko različnih individualnostij“, zato pa „eines schickt sich nicht für alle, sehe jeder, wie er's treibe“.

Nikakor si toraj ne domišljam, da bo vsak, kateremu bodo morda te slike uga-jale, jih ravno tako tudi v šoli prednašal; kdor jih ne more tako uporabiti, temu naj služijo vsaj za nekaj navod in pomoč pri težavnih preparacijah. Samo to, mislim, naj bi vsak učitelj pri svojih pripravah za šolo skrbel, da sestavi slike mikavno, ne suhoparno, (kar je pa pri preveliki kratkosti slik skoro neizogibno), ter da si potem tako sestavljene slike dobro v pamet vtepe, da je potem njegovo prednašanje v šoli živo čustveno, da mu gre „kot bi rožice sadil“. Le po tem poti nam bo mogoče svoje učence za ta lep in važen predmet tako vneti, da bodo vsako zgodovinsko uro kot velikonočne pirhe željno pričakovali.

* * *

*) „Popotnik“ l. 1880., 1881. in 1882.

**) Posnete iz „Občne zgodovine“ J. Staré-tove, po „Weltgeschichte“ Welterjevi i. dr.